

СТАН ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ ПАТРІОТИЗМУ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПЕРІОД 1930–1941 РР.

STATE OF EDUCATION OF THE SENSE OF PATRIOTISM IN PRESCHOOL CHILDREN IN THE PERIOD 1930–1941

У статті розкриті особливості стану виховання почуття патріотизму у дітей дошкільного віку в період 1930–1941 років. В першій половині 30-х років ХХ ст. основними громадськими організаціями в структурі соціальних освітніх закладів, спрямованих на реалізацію соціальної дошкільної освіти, були сезонні дитячі садки, ясла та дитячі майданчики, кількість яких продовжувала досить інтенсивно зростати. З інтенсивним розвитком системи освітнього закладу для дітей дошкільного віку активізувався і пошук шляхів удосконалення форми, змісту і методів діяльності з дітьми цього віку, що, безумовно, розширило його можливості. Виявлено, що орієнтація навчально-виховного процесу дітей дошкільного віку в українських дошкільних закладах російською мовою заважала вихованню в дитини національно-українського свідомого духу. Визначено, що процес патріотичного виховання дітей дошкільного віку в 1930–1941 рр. можна розглядати як чинник безпосереднього забезпечення, напрямків, у тому числі професіоналізму вихователів, який базується на накопиченні всіх виховних засобів: змісту, форм, методів, засобів патріотичного виховання. Період з 1930 по 1941 рр. розпочався на тлі значного розширення мережі навчальних закладів для дітей дошкільного віку і проходив в умовах широкої та планомірної політехнізації країни відповідно до резолюцій VII Всеукраїнської наради у справах комуністичного дитячого руху. З'ясовано, що головними категоріями суспільних виховних закладів для дітей дошкільного віку у 30-ті рр. ХХ ст. були дитячі садки і дитячі осередки. Підготовка фахівців дошкільного виховання асекурувалася дошкільними відділеннями у 45-ти педагогічних технікумах і дошкільними факультетами 4-х педагогічних інститутів. Встановлено, що 1930–1941 роки можна охарактеризувати як подальший розвиток і зміцнення системи дошкільної освіти з метою виховання патріотизму у дітей дошкільного віку. Невід'ємною рисою цього процесу була політехнізація змісту, його примусове об'єднання з виробництвом.

Ключові слова: патріотичне виховання, діти дошкільного віку, дошкільна освіта, дошкільні навчальні заклади.

The article reveals the peculiarities of the education of the feeling of patriotism in preschool children in the period 1930–1941. In the first half of the 30s of the XX century, the main public organizations in the structure of social educational institutions aimed at the implementation of social preschool education were seasonal kindergartens, nurseries and playgrounds, the number of which continued to grow quite intensively. With the intensive development of the system of the educational institution for children of preschool age, the search for ways to improve the form, content and methods of activities with children of this age became more active, which, of course, expanded its possibilities. It was found that the orientation of the educational and educational process of preschool children in Ukrainian preschool institutions in the Russian language hindered the upbringing of a national-Ukrainian conscious spirit in a child. It was determined that the process of patriotic education of preschool children in 1930–1941 can be considered as a factor of direct support, directions, including the professionalism of educators, which is based on the accumulation of all educational means: content, forms, methods, means of patriotic education. The period from 1930 to 1941 began against the background of a significant expansion of the network of educational institutions for preschool children and took place in the conditions of wide and planned polytechnicization of the country in accordance with the resolutions of the VII All-Ukrainian Conference on the Affairs of the Communist Children's Movement. It was found that the main categories of public educational institutions for children of preschool age in the 1930s of the XX century, there were kindergartens and childcare centers. Training of preschool education specialists was ensured by preschool departments in 45 pedagogical technical schools and preschool faculties of 4 pedagogical institutes. It was established that the years 1930–1941 can be characterized as the further development and strengthening of the preschool education system with the aim of fostering patriotism in preschool children. An integral feature of this process was polytechnicization of content, its forced association with production.

Key words: patriotic education, preschool children, preschool education, preschool educational institutions.

УДК 378.072

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/53.1.39>**Якименко С.І.,**

докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри початкової
та дошкільної освіти
Миколаївського національного
університету імені В.О. Сухомлинського
Лушпай Т.І.,
здобувачка ступеня PhD за напрямом
011 «Освітні, педагогічні науки»
Миколаївського національного
університету імені В.О. Сухомлинського

Постановка проблеми. На основі аналізу архівних матеріалів підтверджено, що в 30-х роках ХХ століття економіка України зміцнювалася. Це позитивно вплинуло на діяльність дошкільних закладів. За цей період не тільки збільшилася кількість функціональних закладів, безпосередньо спрямованих на виховання та розвиток дітей дошкільного віку, а й розширилася їх мережа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями стану виховання почуття патріотизму у дітей дошкільного віку в період 1930–1941 років

займалися Л. Артемова, Бондар А., Дзевєрін О., Кобзар Б., Костюк Г., Мазуркевич О., Степанова Т., Цюпак І., Чепелев В., Шевченко В. та інші.

Метою статті передбачено розкрити особливості стану виховання почуття патріотизму у дітей дошкільного віку в період 1930–1941.

Виклад основного матеріалу дослідження. Джерелознавчий аналіз показав, що на території України на початку 1930 р. у дошкільних закладах було 120 тис. дітей, а вже в 1931 р. їх кількість зросла на 75 % [1]. Також варто відзначити

позитивну тенденцію щодо збільшення кількості дитячих майданчиків. У 1928-1929 рр. вони обслуговували лише 47 тис. дітей, а в 1931 р. вже 531 тис. [1, с. 199].

Категоріальна типологія закладів освіти для дітей дошкільного віку в першій половині 30-х років ХХ ст. засвідчує, що основними громадськими організаціями в структурі соціальних освітніх закладів, спрямованих на реалізацію соціальної дошкільної освіти, були сезонні дитячі садки, ясла та дитячі майданчики, кількість яких продовжувала досить інтенсивно зростати. Аналіз динаміки створення навчальних закладів для дітей дошкільного віку в цей період показав, що вже в 1936 р. в Україні працювало 4609 стаціонарних дитячих садків, у яких навчалася 216,4 тис. дітей дошкільного віку [1, с. 200].

Ці результати були досягнуті шляхом вирішення проблеми відкриття освітніх закладів для дітей дошкільного віку з диференційованими відділеннями соціальної та соціально-культурної значущості та централізованою організацією сезонних ігрових майданчиків на загальнодержавному рівні з широким залученням громадськості.

З інтенсивним розвитком системи освітнього закладу для дітей дошкільного віку активізувався і пошук шляхів удосконалення форми, змісту і методів діяльності з дітьми цього віку, що, безумовно, розширило його можливості. Дослідивши джерела, можна зробити висновок, що цим процесам сприяли чинники економічного, соціального, соціокультурного, управлінського та наукового значення. Дослідження змісту джерельної бази дозволяє зробити висновок про збільшення в цей період кількості освітніх закладів для дітей дошкільного віку та відповідно їх функціональної спрямованості.

Важливе значення для загального та патріотичного виховання дітей дошкільного віку на той час мало забезпечення навчання рідною мовою в усіх дитячих садках [2]. У цей період, як зазначає Л. Артемова, навчальні заклади для дітей дошкільного віку поступово почали реалізовувати мовну політику із заняттями російською мовою.

Безсумнівно, що орієнтація навчально-виховного процесу дітей дошкільного віку в українських дошкільних закладах російською мовою заважала вихованню в дитини національно-українського свідомого духу. У 1936 р. набула чинності нова Конституція СРСР, в котрій відзначалося важливе значення для держави дитячих садків, існування котрих визначалося як гарантія розквічення жінки, охорони інтересів материнства і дитинства [3, с. 15].

Можна сказати, це був початок 1930-х років. В результаті системної і цілеспрямованої діяльності партійних установ і центральних органів державної влади система дошкільної освіти, яка

має розгалужену структуру, достатньо зміцнилася і набула популярності, набула статусу важливого елемента для дітей дошкільного віку. Проте ці умови негативно позначалися на повноцінній національній самоідентифікації дошкільників та вихованні патріотичної свідомості, оскільки спостерігалася тенденція до переведення роботи вихователів з дітьми на російську мову [4, с. 36].

Незважаючи на дану тенденцію, котра панувала в східних регіонах України, до 1939 р. на її Західних землях завдяки зусиллям громадських діячів та патріотично налаштованих педагогів фактично неофіційно була сформована інша своєрідна система суспільного дошкільного виховання, котра функціонувала на засадах української культури та українознавства [5]. У цей період існуючі могильники зосереджувалися на донесенні до дітей інформації про рідний край, вихованні у дітей патріотизму та національної свідомості, вихованні моральних якостей.

Вивчивши процес становлення та розвитку системи закладів освіти для дітей дошкільного віку на території України, можна розглядати процес патріотичного виховання дітей дошкільного віку в 1930-1941 рр. як чинник безпосереднього забезпечення, напрямків, у тому числі професіоналізму вихователів, який базується на накопиченні всіх виховних засобів: змісту, форм, методів, засобів патріотичного виховання. Одночасно з розвитком системи закладів освіти для дітей дошкільного віку процес виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку на території України характеризувався як відповідний етап, що впливає з відповідних педагогічних факторів.

Таким чином, період з 1930 по 1941 рр. розпочався на тлі значного розширення мережі навчальних закладів для дітей дошкільного віку і проходив в умовах широкої та планомірної політехнізації країни відповідно до резолюцій VII Всеукраїнської наради у справах комуністичного дитячого руху.

Проаналізувавши архівні джерела, стало зрозуміло, які актуальні завдання ставляться перед закладами освіти України для дітей дошкільного віку для повноцінної імплементації «шкільного походу: «прищепити дітям дошкільного віку основи марксистсько-ленінського світорозуміння; розвинути в дітей дошкільного віку основні політехнічні трудові навички; виховати з дітей дошкільного віку інтернаціоналістів-бійців за всесвітню революцію; виховати соціалістичне ставлення до праці і вміння працювати колективно, тим самим сприяючи підготовці кадрів для соціалістичного будівництва; виховати у дітей дошкільного віку більшовицьку непримиренність у класовій боротьбі; сформувати вміння активно боротись за побудову комуністичного суспільства» [6, с. 69-70]. Тому період, що аналізується, характеризується проведенням для дошкільників

педагогічних курсів з виховання патріотизму, і визначається як період, у якому політично зумовлений патріотизм забезпечується педагогічно на основі дотримання класових засад та політичної доцільності.

У результаті аналізу змісту архівних документів та наукових даних, що відображають особливості патріотичного виховання дітей дошкільного віку, можна зробити висновок про обґрунтованість цієї проблеми, що впливає з потреби держави у вихованні патріотизму. Визначено важливі елементи для зміцнення та забезпечення національної безпеки. Таке швидке формування диференційованої сфери молодого радянського суспільства було зумовлене виконанням вимог: суворого державного контролю за дотриманням принципів класової та політичної доцільності, колективізму та кооперації, активного громадського становища, політехнізації, матеріалістичного світогляду та атеїзму. Цей принцип суворого централізованого контролю було поширено на діяльність закладів освіти для дітей дошкільного віку, які реалізовували заходи, спрямовані на виховання патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку з використанням відповідних форм і методів роботи з цією категорією дітей.

Педагогіка і практика зазнали тиску з боку партійного керівництва в цей період, в результаті чого авторитарна освіта витіснила те, що залишилося від безкоштовної освіти. Таким чином, через умови, що склалися в 30-х роках ХХ ст. У закладах освіти для дітей дошкільного віку України проводилися курси з розвитку патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку [2]. Безсумнівно, інтерес до проблеми виховання патріотизму у дітей дошкільного віку відкриває перспективи для систематичного і цілеспрямованого виховання громадян, які погодилися з комуністичними ідеями, до держави, збільшення кількості освітніх закладів для дітей дошкільного віку, відкриття нових типів дитячих закладів.

Система освітніх закладів для дошкільників включала дитячі садки, вечірні та денні кімнати для дошкільнят, ігрові майданчики, дошкільні групи при школах і клубах, інтернати для дошкільнят, які забезпечували повноцінну виховну роботу. В єдиній комуністичній системі освіти ці заклади мали належне місце і чітко визначені місії [7, с. 7-11].

Головними категоріями суспільних виховних закладів для дітей дошкільного віку у 30-ті рр. ХХ ст. були дитячі садки і дитячі осередки. Їх роль у формуванні патріотизму дітей, конкретні досягнення постійно публікувалися в науково-методичному журналі «За комуністичне виховання дошкільника». Журнал знайомив працівників закладів освіти для дітей дошкільного віку з політичними подіями в СРСР та УРСР, сприяв глибокому розумінню педагогами цілей і завдань патріотичного виховання. Відповідно до висновку

керівного органу в журналі опубліковано методичні рекомендації щодо врахування та реалізації змісту у процесі формування патріотизму у дітей дошкільного віку.

У цей період масового характеру набули екскурсії до дитячих садків. Зміст архівного документа підтверджує важливість періоду розвитку сучасної системи дошкільної освіти в необхідних рамках для розвитку процесу виховання патріотизму у дітей дошкільного віку та спільної побудови нового комуністичного суспільства. Для допомоги штатним працівникам необхідно організувати курси для нових працівників, уповноважених матерів, комсомольців і піонерів, які можуть працювати безпосередньо в закладі» [8, с. 5-6].

У 1938 р. за редакцією В. Полянського було опубліковано буквар для неписьменних «До сонця», аналогічний попередньому, та підготовлений до нього методичний посібник «Вчіть неписьменних» І. Петрів та І. Юцишина. У 1934 р. вийшов перший в Україні підручник для самонавчання «Посібник для самоосвітніх гуртків». Наступного року вийшов друком «Порадник для освітників» С. Магальяса, в якому автор подав інформацію, необхідну для проведення культурно-освітньої роботи з дорослими, визначив роботу та її мету, детально охарактеризував форми, методи та прийоми.

Однак вважаємо за позитивне, що в даний непростий для країни час концентрується увага на потребі асекурації навчальних закладів для дітей дошкільного віку відповідними педагогічними кадрами більш високого професійного рівня.

Підготовка фахівців дошкільного виховання асекувалася дошкільними відділеннями у 45-ти педагогічних технікумах і дошкільними факультетами 4-х педагогічних інститутів. Поруч з цим практично в кожному районі були організовані та функціонували спеціальні курси для асекурації підготовки працівників дошкільного виховання. В період з 1931-1933 рр. була імplementована в дію система професійного інструктажу працівників навчальних закладів для дітей дошкільного віку за допомогою радіомовлення [2]. Ці та інші заходи сприяли вдосконаленню професійної освіти працівників закладів освіти для дітей дошкільного віку, що позитивно впливає на процес виховання патріотизму у дітей дошкільного віку.

З розширенням системи освітніх закладів для дітей дошкільного віку на території України, у векторі відстоювання ідеологічних засад у 30-х роках ХХ століття, створювалися належні виховні умови для комуністичного та патріотичного виховання. Числові помилки були виявлені в розділі «Методика» НКРЕКП. Перш за все, процес становлення радянської теорії дошкільного виховання серйозно загальмувала педіатрія, яка справила значний вплив на дошкільну педагогіку. Тому не малу кількість практиків дошкільного виховання залучали

дрібнобуржуазна педагогічна ідея безкоштовного виховання дітей дошкільного віку та псевдонауковий підхід до виховання характеру дітей [9, с. 11]. Прихильники цієї псевдонаукової теорії відкидали значення гри як справді природної, педагогічно виправданої форми організації дитячої діяльності та поведінки в освітніх установах для дітей дошкільного віку і оголошували її проявом гри, подібну до казки.

Прихильники педологічної течії навіть не усвідомлювали, що такі знаряддя, як ляльки, важливі у вихованні дитини, тому не заохочували їх використання в навчальному процесі. Дані захоплення поряд з вимогами зі сторони партійних органів стосовно асекурації в навчальних закладах для дітей дошкільного віку України комуністичного виховання дошкільників у відповідності до принципів політехнізації та комплексності, спонукали вихователів при організації процесу з виховання почуття патріотизму в дітей дошкільного віку звертатися до педагогічно невиправданих засобів та методів: формально переносити в площину дошкільня методів і форм роботи зі школи, що сприяло виникненню протиріч між виховним процесом та віковими можливостями дітей дошкільного віку з належним значним зниженням рівня його результативності; ігнорувати закономірності розумового та мовного розвитку дітей дошкільного віку завдяки застосуванню термінів, незрозумілих для них; формально «натаскувати» дітей з метою нав'язування їм інформації про суть подій державно-суспільного значення; звертатися до методів педагогічної роботи, що не відповідали поставленим завданням тощо [10, с. 109].

Незважаючи на основні стратегії, пов'язані з жорсткою ідеологізацією процесу виховання патріотизму у дітей дошкільного віку, керівництво дошкільних навчальних закладів досі не повністю відкинуло важливість природної вікової потреби дітей в іграшках. Тому іграшки було дозволено для застосування у виховному процесі, однак тільки з метою посилення в дітей дошкільного віку патріотичного почуття. Вирішальним чинником, що встановлював напрями, форми, засоби, зокрема іграшку, як засіб, методи виховання почуття патріотизму в дітей дошкільного віку, виступала комуністична партія та радянська пролетарська держава [11; 12, с. 71].

Висновки. Аналіз методичних рекомендацій, змісту патріотичного виховання дітей дошкільного віку, обсягу і характеру роботи, засобів і методів, рекомендованих вихователям для здійснення комуністичного і патріотичного виховання дітей дошкільного віку, надає змогу нам відзначити те, що вони не відповідали віковим можливостям дітей дошкільного віку, оскільки не враховували закономірностей їхнього психологічного та фізичного розвитку.

Таким чином, 1930-1941 роки можна охарактеризувати як подальший розвиток і зміцнення системи дошкільної освіти з метою виховання патріотизму у дітей дошкільного віку. Невід'ємною рисою цього процесу була політехнізація змісту, його примусове об'єднання з виробництвом. Зміст директивних документів, які забезпечували процес патріотичного виховання дітей дошкільного віку, зумовлював перевантаження працівників дитячих закладів суспільно-політично значущою інформацією. Формальне перенесення елементів предметної системи навчання дітей дошкільного віку зі школи в навчальні заклади, нехтування іграми та іграшками, перебільшення ролі середовища порівняно з роллю вчителя у вихованні дітей сформували навчально-виховний процес закладів того часу. Тож можна сказати, що в 1930-1941 рр. завдяки непримиренності більшовиків у класовій боротьбі відбулася загальна широкомасштабна всебічна підготовка майбутніх борців-інтернаціоналістів за світову революцію, яка могла забезпечити розбудову комуністичного суспільства, навчати дошкільнят основам марксистсько-ленінського світогляду.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР / Редакційна колегія: Бондар А. Г., Дзевєрін О. Г., Кобзар Б. С., Костюк Г. С., Мазуркевич О. Р., Чепелев В. І., Шевченко В. С. К. : Радянська школа, 1967. 482 с.
2. Артемова Л. В. Історія педагогіки України. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Либідь, 2006 р. 424 с.
3. Цюпак І. М. Динаміка системи виховного процесу в дошкільних закладах Херсонщини (XX століття). Навчально-методичний посібник з дисциплін «Історія дошкільної педагогіки», «Педагогіка дошкільна» для самостійної роботи студентів вищих педагогічних навчальних закладів, навчальних систем післядипломної освіти. Херсон, 2013. 114 с.
4. Спр. 1270. Програми роботи в дошкільних установах і пояснюючі записки до них, 85 арк.
5. Історія педагогіки України. Розділ V. Педагогічна думка, освіта, становлення суспільного дошкільного виховання в кінці XIX – на початку XX ст. 3. Розвиток дошкільного виховання у Галичині URL: <http://schoollib.com.ua/psychologiya/1/26.html>.
6. Спр. 54. Постанови Ради Народних Комісарів УРСР з питань народної освіти в УРСР (1945 р.), 234 арк.
7. Лист Упрсоцвиху «Про дошкільний похід». Бюлетень Народного комісаріату освіти. 1930. № 7 (197). С. 7–11.
8. Лист Упрсоцвиху щодо проведення з 1 квітня по 1 червня Всеукраїнського дошкільного походу. Бюлетень Народного комісаріату освіти. 1930. № 9(199). С. 5–6.
9. Спр. 2188. Довідки про історію дошкільного виховання в Українській РСР за 40 років радян-

ської влади, 1957 рік (матеріал для доповіді на тему: Історія дошкільного виховання в Українській РСР за 40 років радянської влади (1917-1957), 100 арк.

10. Спр. 1262, т.5. Матеріали про основні проблеми виховання дітей та Всесоюзної педагогічної виставки (постанови, тези постанов, 7 Всеукраїнської наради в справі комдитруху та школи, п'ятирічні плани культурного будівництва на Україні, доповідні

записки, таблиці шкільної мережі (1930-1932 рр.). 169 арк.

11. Спр. 1270. Програми роботи в дошкільних установах і пояснючі записки до них, 85 арк.

12. Степанова Т. М. Трансформації змісту передшкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки (кінець XIX-XX століття) / Т. М. Степанова. Монографія. К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. 424 с.